

Zkoumání otázek postavení a úloh mladé generace v pracovním procesu je aktuální zvláště v současné etapě, kdy celá naše společnost hledá materiální a duchovní zdroje k urychlení vědeckotechnického pokroku jako nástroje ekonomického a sociálního rozvoje. Iniciativa mladých lidí v oblasti práce, jejich podíl na růstu produktivity práce a růstu kvalifikace by se měly stát jedním z rozhodujících faktorů intenzivního rozvoje našeho národního hospodářství.

V této souvislosti soudruh Gustáv Husák na XVI. sjezdu KSČ mimo jiné zdůraznil: „...Budeme pečovat o to, aby rostla účast mladých lidí na spoluvytváření naší další cesty, na realizaci i kontrole velikých úkolů výstavby rozvinuté socialistické společnosti. Musí nám jít stále o to, aby si mládež byla vědoma své odpovědnosti před budoucností, aby svou lásku k rodné zemi vyjadřovala prospěšnou prací pro socialismus“ [Dokumenty 1981].

Mladá generace se v současné době zapojuje do pracovního procesu v situaci, pro kterou je charakteristické úsilí o zavádění progresivních výrobních prostředků a technologií do výrobního procesu. Automatizace a robotizace se stávají hlavními zdroji kvalitativních strukturálních změn v pracovním procesu a spolu s růstem kvalifikace (popř. překvalifikace) pracujících se budou postupně rozšiřovat i nové technologické koncepce založené na praktickém využití kybernetiky, mikroelektroniky, biologických procesů apod. Z hlediska našich úvah o dalším vývoji sociálních procesů v oblasti práce mladé generace je třeba soustředit pozornost na takové problémy, které bezprostředně souvisí se zkoumáním procesů v celé sociální struktuře společnosti. Tak jak se mění odvětvová struktura národního hospodářství, profesní struktura, charakter a obsah práce, tak se vlastně proměňuje i pracovní postavení mladé generace.

Tato stať si neklade za cíl (pochopitelně ani nemůže) beze zbytku zachytit široký diapazon problémů, které jsou se sférou práce mládeže spojeny. Pozornost věnujeme především otázkám začleňování mládeže do pracovního procesu, respektive prognózám nástupů mládeže do ekonomické aktivity v perspektivě 25 let, dále problémům zapojení mládeže do vybraných rozvojových odvětví, otázkám proměn její profesní struktury v dalším období vědeckotechnického rozvoje.

Začleňování mládeže do pracovního procesu v období do roku 2010

Hovoříme-li o budoucích procesech zapojování mladé generace do oblasti práce, charakterizujeme nejprve základní změny, které se uskutečnily v období budování socialistické společnosti a výrazně ovlivnily formování sociální struktury mladé generace. Hlavními faktory změn byly hluboké přeměny v ekonomické, sociální i kulturní oblasti, které se bezprostředně promítly v reprodukčních procesech pracovního postavení mládeže. V posledních 35 letech se výrazně proměnila vzdělanostní i profesní struktura a prudce se snižoval podíl mladých nastupujících do pracovního procesu bezprostředně po skončení povinné školní docházky v patnácti letech (například v roce 1982 to bylo již jen

1,5 %). Každá nová generace tak nastupovala a dále bude nastupovat do pracovního procesu s vyšší úrovní vzdělání — což je v souladu se skutečností, že uplatnění nové techniky a technologie není možné bez dostatečného fondu kvalifikovaných pracovních sil.

V závislosti na změnách materiálně technické základny společenské výroby došlo k výrazným proměnám v odvětvové struktuře zaměstnanosti mladé generace. V padesátých letech byl pro ni typický úbytek v oblasti zemědělství a nárůst v odvětvích všeobecného strojírenství a těžkého a hutního strojírenství. Koncem padesátých a v šedesátých letech se významně zvýšil podíl mládeže pracující v odvětvích terciární sféry (především ve službách, zdravotnictví, v dopravě a spojích).

S minulými i současnými proměnami odvětvové a vzdělanostní struktury i struktury příslušnosti k vlastnickému sektoru souvisí i hluboké kvalitativní změny v charakteru a obsahu práce [Faktory 1983 : 91 an]. (Od počátku šedesátých let pracuje mládež již téměř výhradně ve státním a družstevním sektoru národního hospodářství). Zásadní změny se odehrávají především v dělnických profesích a výrazně se promítají v nových náročnějších požadavcích na mladou pracovní sílu.

Další vývoj pracovních sil a kvantitativní změny v zapojování mládeže do pracovního procesu jsou ovlivňovány především národohospodářskými a demografickými faktory. Výrazně přitom spolupůsobí rozvoj vzdělanosti a samotné požadavky sféry praxe.

Předpokládaný celkový vývoj počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva a předpokládaný kvantitativní vývoj podílu pracující mládeže v ČSSR ve věku 15—30 let je patrný z tabulky č. 1.

Prognózy předpokládají, že počet osob v produktivním věku v československém hospodářství se zvýší do r. 2000 (oproti počátku osmdesátých let) o více než milión osob. Nejrychleji se bude zvyšovat v desetiletém období 1990—2000, kdy do ekonomické aktivity budou nastupovat početně silné ročníky z let 1972—1977 a mimo oblast ekonomické aktivity odcházet slabší populační ročníky z počátku třicátých let. Po přelomu tisíciletí, kolem r. 2005 demografické prognózy předpokládají snižování počtu obyvatelstva v produktivním věku.

Tabulka 1. Prognóza vývoje počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva a pracující mládeže v ČSSR do roku 2010 (v tis. osobách)

	1970	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
počet ekonomicky aktivních v národním hospodářství	6871	7358	7524	7744	8069	8400	8250	8148
počet pracující mládeže ve věku 15—30 let *)	2458	2481	2541	2540	2807	2997	2841	2522
předpokládaný podíl pracující mládeže na celku ekonomicky aktivních (v %)	35,7	33,7	33,8	32,8	34,8	35,7	34,4	30,9

Pramen: *Projekce obyvatelstva do roku 2000, FSÚ a materiály odboru pro výzkum mládeže ÚFS ČSAV [Analýza 1984].*

*) Od roku 1985 je uvažována mládež ve věku 16—30 let.

Tabulka 2. Začleňování mladé generace do pracovního procesu v ČSSR, ČSR a SSR v pětiletých obdobích od roku 1985 do roku 2010 (údaje v tis.)

	1985—1990	1990—1995	1995—2000	2000—2005	2005—2010
ČSSR	1098	1295	1203	1044	1001
ČSR	715	852	757	627	603
SSR	383	443	446	417	398

Pramen: Vlastní výpočty autora na základě projekce obyvatelstva podle FSÚ a dat odboru pro výzkum mládeže ÚFS ČSAV.

Celkový vývoj počtu ekonomicky aktivní populace je ovlivňován, jak patrně z tabulky 1, *procesy začleňování mládeže do pracovního procesu*. Jestliže v r. 1970 činil počet pracující mládeže 2 458 tisíc, pak v r. 1990 má činit 2 540 tisíc; maxima by měl v prognózovaném období dosáhnout v r. 2000 — téměř 3 milióny ekonomicky aktivní mládeže ve věku od 16 do 30 let. Po přelomu století, tj. kolem r. 2005, tato varianta předpokládá snižování počtu ekonomicky aktivní populace zhruba na úroveň druhé poloviny osmdesátých let [Analýza 1984]. Tento odhad pro období 2000—2010 vychází z předpokladu, že bude stagnovat populační křivka vývoje z poloviny osmdesátých let. Některé jiné prognózy jsou optimističtější a předpokládají růst počtu ekonomicky aktivní populace i po roce 2005. Domníváme se, že prvá varianta je vzhledem k současnému demografickému vývoji pravděpodobnější.

Měnit se bude i *podíl pracující mládeže na celku ekonomicky aktivní populace*. Přechodný pokles v osmdesátých letech bude vyrovnán kolem roku 1995 a maximálního podílu v celku ekonomicky aktivních, zhruba 36 ‰, dosáhne kolem r. 2000. Za předpokladu pokračování dosavadního pomalejšího tempa demografického vývoje počátkem devadesátých let se do r. 2010 podíl pracující mládeže podstatněji sníží, a to asi na 31 ‰. (1)

„Vstupy“ mládeže do pracovního procesu budou, z kvantitativního hlediska, patrně nejrozsáhlejší v období let 1990—1995, kdy se do pracovního procesu nově zapojí více než jeden a čtvrt milionu příslušníků mladé generace (viz tabulka 2). V pětiletém období 1995—2000 se tento počet zřejmě poněkud sníží a v období 2005—2010 klesne zhruba na 1 milión.

V souvislosti s procesy začleňování mladé generace do pracovního procesu se jako kritické jeví období 1990—1995, kdy oproti období 1985—1990 bude nutno umístit v národním hospodářství o 200 tisíc mladých pracovníků více. Naopak z hlediska potřeb nových pracovních sil se může ukázat problém jejich deficitu v období po roce 2005.

Údaje uvedené v tabulce 2 lze doplnit předpokládaným vývojem začleňování mládeže do pracovního procesu podle pohlaví.

V letech 1990 — 1995 bude nutno umístit v národním hospodářství zhruba o 110 000 mladých mužů více, než v období 1985—1990 a o 86 000 více mladých žen. Objektivním předpokladem umístění takového množství nových pracovních sil bude vytvoření dostatku pracovních příležitostí. Současná situace je taková, že nabídka volných míst je v globálu dostačující, i když profesně i územně je rozložena nerovnoměrně. Závažným faktorem začleňování mládeže

(1) Pro orgány plánující počty pracovních sil a jejich rozmístování mohou být inspirativní následující údaje o budoucím předpokládaném vývoji začleňování mladé generace do pracovního procesu. Oporou pro naše výpočty, prováděné podle jednotlivých věkových skupin od 16 do 30 let, byly údaje z projekce obyvatelstva zpracované FSÚ a materiály zpracované v odboru pro výzkum mládeže ÚFS ČSAV.

Tabulka 3. Začleňování mladé generace do pracovního procesu v ČSSR v pětiletých obdobích do roku 2010 podle pohlaví (údaje v tis. osob)

	1985—1990	1990—1995	1995—2000	2000—2005	2005—2010
muži	565	676	615	539	517
ženy	533	619	588	505	484
celkem	1098	1295	1203	1044	1001

Pramen: Vlastní výpočty na základě projekce obyvatelstva podle FSÚ a dat odboru pro výzkum mládeže ÚFS ČSAV.

do pracovního procesu je dostatek odpovídajících pracovních míst, tzn. takových, která svými nároky odpovídají kvalifikaci a vzdělání mladého pracovníka.

Mládež ve vybraných rozvojových odvětvích

V současné době pracuje v odvětvích primární a sekundární sféry v ČSSR zhruba 63 % ekonomicky aktivní mládeže do 30 let. Rozhodující procesy v uplatňování vědeckotechnického pokroku v dalších 20—25 letech se budou odehrávat především v odvětvích všeobecného strojírenství, elektrotechnického průmyslu, v průmyslu paliv a energetiky, v hutním a těžkém strojírenství, v chemickém průmyslu i v zemědělskopotravinářském komplexu. Tato odvětví patří mezi hlavní rozvojová odvětví našeho národního hospodářství a pracuje v nich více než jedna třetina z celku pracující mládeže do 30 let. Zajímá nás proto, jak se do některých těchto vybraných odvětví bude v dalším období zapojovat mladá generace a jak se předpokládaný vědeckotechnický rozvoj odrazí v její profesní struktuře a podmínkách práce.

Význam *strojírenství a elektrotechnického průmyslu* pro rozvoj našeho národního hospodářství v období vědeckotechnického rozvoje zdůraznil zejména XVI. sjezd KSČ. V programech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1981—1985 XVI. sjezd vytyčil za hlavní úkoly vědeckotechnického rozvoje:

- urychlení rozvoje elektroniky, zejména mikroelektroniky jako základu automatizace v průmyslu, dopravě, spojích a zemědělství;
- širší uplatňování vyšších stupňů mechanizace, automatizace a robotizace ucelených výrobních procesů a linek;
- využívání automatizovaných systémů řízení technologických procesů v průmyslu, stavebnictví, dopravě, spojích a zemědělství;
- širší uplatnění mechanizovaných a automatizovaných způsobů operační a mezioperační manipulace včetně průmyslových robotů a manipulátorů.

S intenzifikací vědeckotechnického rozvoje tedy bezprostředně souvisí další rozvoj elektrotechnického průmyslu. Proto jeho hlavním úkolem je urychlováním rozvoje výrobních kapacit a zvyšováním výroby o 45 — 50 % vytvářet podmínky pro elektronizaci národního hospodářství [Dokumenty 1981].

Současně však další rozšiřování vědeckotechnického rozvoje není myslitelné bez kvantitativního růstu kvalifikovaných pracovních sil. V uplynulých dvaceti letech byl přírůstek ve strojírenství v ČSSR asi 260 tisíc lidí, z toho činil 48 % v SSR. Je zřejmé, že to bude především mládež, která bude naplňovat požadavky růstu kvalifikovaných pracovních sil ve strojírenských odvětvích. Jestliže se podaří postupně realizovat smělé investiční plány v elektrotechnickém průmyslu i v ostatních strojírenských odvětvích, a jiné východisko

Tabulka 4. Prognóza vývoje počtu pracujících mládeže ve strojírenských odvětvích v ČSSR do roku 2010 (údaje v tis. osobách)

	1980	1985	1990	1995	2000	2010
pracovníci celkem	385	402 – 405	425 – 430	457 – 465	482 – 497	431 – 440

Pramen: *Sčítání lidu, domů a bytů 1980.*

Modernizace a rekonstrukce výrobní základny strojírenství. Praha, VÚSTE 1983.

není, chceme-li dále rozvíjet a prohlubovat proces intenzifikace našeho národního hospodářství, pak kvalifikovaná mládež, která bude vstupovat do pracovního procesu v příštích dvaceti letech, bude nacházet odpovídající pracovní příležitosti právě v těchto odvětvích.

Již dnes pracuje ve sledovaných odvětvích 42 % veškeré mládeže zaměstnané v průmyslu. Vzhledem k rozvojovým programům dalšího budování našeho národního hospodářství lze předpokládat, že do roku 2000 to bude již 50 %. Počátkem osmdesátých let pracovalo ve strojírenských odvětvích (tzn. ve všeobecném strojírenství, elektrotechnice a v hutním a těžkém strojírenství) celkem 385 tisíc mladých pracovníků ve věku 15–29 let. Z toho 261 tisíc pracovalo ve všeobecném strojírenství, 55 tisíc v hutnictví a 69 tisíc v elektrotechnickém průmyslu. Na základě dosavadních poznatků a údajů o vývoji počtu pracovních sil je možné pokusit se o předpověď vývoje počtu pracujících mládeže ve strojírenství jako celku. Jako základní kritéria používáme údaje o celkovém vývoji počtu ekonomicky aktivní mládeže do roku 2010, dále údaje o dosavadním vývoji podílu pracujících mládeže ve strojírenských odvětvích na celku pracujících mládeže a předpokládané přírůstky v jednotlivých strojírenských odvětvích v příštích dvaceti letech.

I zde bude pomalejší růst do roku 1990 vystřídán podstatně rychlejším tempem nárůstu v letech 1990 – 2000. Po roce 2000 dojde ke snižování počtu mládeže v těchto odvětvích (podobně jako snižování počtu pracujících v těchto odvětvích vůbec), to vše v závislosti na postupném zavádění automatizace, robotizace a kybernetizace (což povede k procesu uvolňování pracovní síly z bezprostřední výroby) a v závislosti na předpokládaném demografickém vývoji (charakterizovaném pomalými tempy růstu populace).

Měnit se bude i vnitřní struktura v zastoupení mládeže v jednotlivých strojírenských odvětvích. Jestliže z celkového počtu mládeže pracujících v roce 1980 ve strojírenství bylo ve všeobecném strojírenství 68 %, v hutnictví 14 % a v elektrotechnice 18 %, pak do roku 1990 by se měl – vzhledem k plánovanému růstu pracovních sil – zvýšit podíl mládeže v elektrotechnice a v souvislosti se strukturální přeměnou výroby v hutnictví snížit podíl pracujících mládeže v tomto odvětví, a to asi v poměru: všeobecné strojírenství 66 %, hutnictví 12 %, elektrotechnika 22 %! Do roku 2000 pak pokračování této tendence v poměru 65 % : 10 % : 25 %.

Oblast zemědělské výroby je v posledních desetiletích výrazně ovlivňována zaváděním mechanizace a automatizace. Do roku 2000 se předpokládá další nástup intenzifikačního procesu při velmi mírném poklesu pracovních sil. Problematika získání a stabilizace mladých pracovníků v zemědělství je proto velmi aktuální. V etapě budování průmyslových základů našeho socialistického národního hospodářství bylo odvětví zemědělství významným zdrojem pracovních sil pro ostatní odvětví národního hospodářství. Od roku 1950 do roku 1965 klesal počet osob trvale činných v zemědělství ročně o 2,5 % a celkově se

Tabulka 5. Prognóza vývoje počtu pracovních sil a pracujících mládeže v zemědělské prvovýrobě do roku 2000 (v tis. osob)

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
celkový počet trvale činných pracovníků v zemědělské prvovýrobě ČSSR	1132	990	897	874	850	827	803
mládež trvale činná v zemědělské prvovýrobě ČSSR	202	208	186	189	207	206	204
podíl zemědělské mládeže na pracujících v zemědělství (v %)	17,9	21,0	20,7	21,6	24,3	24,9	25,5

Prameny: Kolář, J.: *Koncepce vývoje počtu a struktury pracovních sil v zemědělství do r. 2000*. Brno, ÚRŘP 1982.

Materiály VČEZVŽ Praha.

počet pracovníků snížil o 37 %. (Přitom však růst hrubé zemědělské produkce na 1 pracovníka za rok činil v letech 1950–1965 4 %.) Zhoršovala se kvalita struktury pracovních sil z hlediska věku — jestliže v roce 1955 pracovalo v zemědělství 144 tisíc osob ve věku do 20 let, pak v roce 1965 jich bylo pouze 51 tisíc. Relativně rozsáhlejší odchody, zejména mladých mužů ze zemědělství především do průmyslu, se negativně odrazily na struktuře pracujících v zemědělství podle pohlaví. Podíl mužů se snížil až na hranici 45 %.

V druhé polovině šedesátých let se začala situace opět lepší. Zastavil se „únik“ (především mladých mužů) ze zemědělství, vzrostl podíl věkové kategorie 20–49 let (v roce 1965 činil 50 % — 595 tisíc), v roce 1970 56,2 % (637 tisíc). V období 1965–1980 pak došlo dokonce k růstu počtu pracovníků v zemědělství, a to především mladých mužů!

V kategorii žen v produktivním věku se v období 1967–80 snížilo zastoupení žen z 51,8 % na 44,3 %. Důvodem byl jednak odchod silně feminizovaných ročníků pracujících do důchodu, jednak nedostatečná úroveň náboru mladých dívek do zemědělských odborných učilišť a dále značná mobilita absolventek zemědělských učilišť a škol mimo zemědělskou výrobu.

Jaká je předpověď dalšího vývoje počtu pracovních sil, včetně mládeže, v zemědělské prvovýrobě? (2) Trend předpokládaného vývoje pracujících mládeže a pracovníků celkem v zemědělské prvovýrobě je založen na lineární extrapolaci, ale bere v úvahu i vývoj demografické struktury, praktické požadavky zemědělské výroby na pracovní síly a současné tendence ve vývoji počtu zemědělských pracovníků.

Předpokládá se průměrný roční úbytek o 0,52 % trvale činných pracovníků. Tento úbytek vcelku odpovídá předpokládanému tempu substituce živé práce prací minulou a předpokládanému růstu produktivity práce.

Jestliže by se struktura pracovníků v zemědělství vyvíjela podle uvedené predikace, zvyšovalo by se sice procentuální zastoupení mládeže mezi země-

(2) Zahrnujeme jen pracovníky JZD a státních statků.

dělskými pracovníky, ale přesto by nedosahovalo ani dnešního průměru v ostatních odvětvích národního hospodářství.

Zabezpečování úkolů v zemědělské prvovýrobě a zemědělských službách předpokládá nábor mládeže v ČSSR v průměru ročně asi 22–24 tisíc, z toho 54 % mladých mužů a 46 % mladých žen [Kolář 1982]. Snížení celkového počtu pracovníků v zemědělství vedlo k tomu, že zemědělství přestalo být zdrojem pracovních sil pro ostatní odvětví národního hospodářství.

Proměny profesní struktury mladé generace

Proměny v ekonomické a sociální oblasti života naší společnosti v posledních 35 letech se odrazily mimo jiné nejen v odvětvové struktuře zaměstnanosti mladé generace, ale i ve změnách její profesní struktury. Významným faktorem, který – vedle zavádění výsledků vědeckotechnického rozvoje do praxe – ovlivňoval vývoj profesní struktury mládeže, byl rychlý vzdělanostní růst.

Soudobé i budoucí požadavky v oblasti vývoje profesní struktury jsou dány především požadavky vědeckotechnického rozvoje a potřebami národního hospodářství. Zastoupení pracující mládeže v jednotlivých profesích je však také – jak již bylo ukázáno – ovlivněno i demografickými procesy. Tak například nástupem poměrně slabších populačních ročníků do ekonomické aktivity v letech 1975–1980 se poněkud snížily podíly mládeže v některých *dělnických profesích*. V desetiletém období 1970–1980 se to týkalo především mládeže v profesích dělníků hlubinné i povrchové těžby, v *hutnických dělnických povoláních*, v profesích zpracovatelů chemických, gumárenských a plastických výrobků a v profesích zpracovatelů kůží a kožešin, a to v průměru zhruba o 6 %.

V profesích *technických pracovníků* se podíly mládeže snížily nejvýrazněji v profesích *báňských techniků*, *hutních techniků* a *metalurgů* a chemických techniků – přibližně v rozmezí od 5 do 7 %.

Na druhé straně se však zvyšují podíly mládeže v některých zpracovatelských profesích ve strojírenství a elektrotechnice. Například podíl mladých pracovníků do 30 let dosahuje až 45 % v elektrotechnické výrobě, u elektromontérů a elektrotechniků. Jde většinou o profese, kde je nedostatek starších pracovníků, a o profese, které jsou bezprostředně spojeny s uplatňováním výsledků vědeckotechnického rozvoje v praxi. V posledních 10–15 letech se také objevuje tendence postupného zvyšování podílu mládeže v profesích v rostlinné a živočišné výrobě, a to především v takových, v nichž se pracuje s moderní zemědělskou technikou.

Podívejme se blíže na některé speciální problémy vývoje profesní struktury mládeže v některých rozvojových odvětvích, jako je všeobecné strojírenství, elektrotechnický průmysl, zemědělství atd. Procesy zavádění automatizace, kybernetizace a rozvoj technologií v těchto odvětvích budou výrazně ovlivňovat další vývoj profesní struktury a kvalifikace především mladých pracovníků. Již dnes je zřejmé, že by se postupně měly zvyšovat počty mladých seřizovačů, údržbářů a opravářů a snižovat počty mladých pomocných dělníků a nevyučených manipulačních pracovníků. Nároky na nové znalosti a vědomosti, které jsou kladeny na pracovníky v těchto *rozvojových profesích*, jsou vyšší, než v ostatních *dělnických profesích*.

Společensky žádoucí bude v nejbližších letech posilovat zájem mládeže, zejména chlapců, o profese mechaniků strojních zařízení, elektromontérů, elektromechaniků, elektroniků a mechaniků měřících a regulačních přístrojů. Totéž platí i o profesích opravářů zemědělských strojů a zařízení. Atraktivita těchto profesí pro mladou generaci může být dána nejen bohatým obsahem práce

(její rozmanitostí, samostatností, většími nároky na rozhodování a jejími tvůrčími aspekty), ale i finančním efektem (ukazuje se, že mladí dělníci se v těchto profesích rychleji dostávají do vyšších příjmových kategorií). Faktorem, který však v současné době poněkud snižuje zájem mládeže o některé uvedené profese je skutečnost, že zde existuje vyšší podíl pracovních činností vykonávaných ve zdraví škodlivých podmínkách.

V posledních letech se začíná objevovat zvýšený zájem o kvalifikačně náročné profese související s technickým rozvojem i u mladých žen. Mladé ženy začínají výrazněji pronikat do profesí mechaniků (např. mechanik číslicově řízených strojů), do profesí v montáži, kontrolorů, mechaniků elektronických zařízení, strojních a provozních zámečnic.

Jak již bylo zdůrazněno, nejdynamičtěji se rozvíjejícím odvětvím bude v nejbližších 15–20 letech elektrotechnický průmysl. Právě zde je dnes nejzávažnějším problémem nedostatek mladých kvalifikovaných pracovních sil. Toto odvětví se tak stává odvětvím s mnoha pracovními příležitostmi pro kvalifikované mladé pracovníky. Manuální zručnost už nebude na prvním místě, poroste potřeba pracovníků s úplným středním vzděláním, budou vyšší nároky na technické znalosti. (3)

Již výše jsme naznačili některé nové tendence v pohybu mladých pracovníků v oblasti zemědělské prvovýroby. Podrobnější rozbory ukazují, že se zvyšuje podíl zastoupení mládeže v profesích rostlinné a živočišné výroby, a to jak v ČSR, tak i v SSR, především pak žen. Podíl mladých mužů roste prakticky jen v profesích v živočišné výrobě. Dochází tedy k omlazování těch zemědělských profesí, kde je vysoký průměrný věk pracovníků. (V současné době je průměrný věk pracovníků v rostlinné výrobě 46,6 let a pracovníků živočišné výroby 45 let).

Ve vývoji profesní struktury v zemědělství se v období další 20 let předpokládá pozvolné snižování počtu manuálních pracovníků, a to především v živočišné výrobě. Naopak relativně rychleji by se měl zvyšovat počet řidičů nákladních aut a závozníků, pracovníků pomocných a obslužných provozů, tj. řemeslníků, pracovníků v dílnách a v přidružené výrobě [Kolář 1982]. Právě v těchto profesích pracuje relativně nejvíce zemědělské mládeže.

Hovoříme-li o proměnách profesní struktury mladé generace, je třeba zdůraznit, že do procesu „naplňování“ profesní struktury se výrazně promítá subjektivní faktor, a to profesní orientace mladé generace. Její role se v praxi plánování pracovních sil ještě mnohdy podceňuje. Tuto orientaci ovlivňují vlastní zájmy mladého člověka, předchozí zkušenosti, znalosti i vliv rodičů, přátel a hromadných sdělovacích prostředků. Z praxe víme, že výrazné preference jsou v posledních obdobích spojeny s profesemi duševní práce, vyžadující vyšší vzdělání. V oblasti fyzické práce pak mladí lidé převážně preferují profese spojené s novou technikou a současně práci zaručující samostatnost, rozmanitost a práci tvůrčího typu. V blízké budoucnosti ovšem zřejmě ještě nebude možno zcela překonat rozpor mezi orientací na práci intelektuálně náročnou a kvalifikovanou a mezi úrovní technického vybavení práce; s dalším rozvojem vědy a techniky lze očekávat postupné překonávání tohoto rozporu.

Současně však část dnešní mládeže preferuje některé profese ve sféře obchodu a služeb, a to především takové, které zajišťují snazší dosažení vyšší

(3) V 7. pětiletce mělo do elektrotechnického průmyslu nastoupit 9 000 mladých pracovníků, v 8. pětiletce 21 tisíc. Výrazně se má posílit výzkumná základna, je plánován příchod 2 500 převážně mladých pracovníků s vysokoškolským vzděláním [Vilík 1984].

životní úrovně. Vzhledem k tomu, že v osmdesátých letech jsou preference v profesní orientaci mladé generace spojeny většinou s volbou povolání duševní práce, vyžadujícího vyšší vzdělání, a s volbou povolání mimo sféru bezprostřední výroby, bude třeba účinnými společenskými opatřeními zvyšovat atraktivnost profesí, *přímo ve sféře výroby* — to platí nejen o profesích spojených s manuální prací, ale i o profesích technické inteligence. Mezi hlavní momenty, které by mohly v budoucnosti pozitivně ovlivňovat výběr profesí spojených přímo s výrobou, by mělo patřit nejen předpokládané omezení fyzické a monotónní práce, ale i progresivní zvyšování odměny za práci (včetně nástupních platů) v klíčových profesích ve výrobě, a to jako určitá protiváha „atraktivních“ profesí ve sféře služeb.

Jeden z dalších faktorů změn v preferencích v profesní orientaci mládeže vidíme i v rozšiřování a prohlubování poradenské činnosti při volbě povolání již na základních školách, v přehledu o schopnostech žáků a větším sepětí školy s praktickou činností i s vlastní sférou praxe. Dosavadní zkušenosti ukazují, že systém poradců pro profesionální přípravu dostatečně nefunguje; výchovní poradci na školách žáky pouze informují a jejich práce je mnohdy formální. Pro další období bude žádoucí vybudovat optimálně fungující systém ovlivňování profesní orientace mládeže.

Celkový vývoj profesní struktury vede k přibližování charakteru a obsahu práce (i jeho dílčích aspektů) především mladých vysoce kvalifikovaných dělníků a mladých příslušníků technické inteligence. Základem tohoto procesu je pronikání blízkých nebo stejných typů charakteru i obsahu práce do různých profesních skupin. V závislosti na postupujícím vědeckotechnickém rozvoji by se tyto tendence měly výrazně prosadit především kolem roku 2000 a později.

* * *

Tak, jak se mění ekonomické, technické a sociální souvislosti práce, proměňuje se i pracovní postavení a podmínky práce mladé generace. Lze předpokládat, že v procesu pronikání elektronizace a kybernetizace a stále širšího uplatňování automatizace se bude stále více zužovat diferenciací předěl mezi fyzickou a duševní prací; na druhé straně, avšak poněkud pomalejším tempem, se budou zvyšovat rozdíly mezi kvalifikovanou a nekvalifikovanou prací (přitom podíl nekvalifikované práce se sníží na minimum). Současný stupeň technického rozvoje sice mění obsahovou strukturu práce, ale jeho efekty jsou rozporné, tzn., na jedné straně vzrůstá potřeba vysoce kvalifikovaných odborníků a na druhé straně — díky jisté, historicky podmíněné nedokonalosti strojů a strojních zařízení — přetrvává značná potřeba nízkokvalifikované práce. Rozporná role automatizace tohoto „přechodného“ období spočívá v tom, že ve výrobním procesu existuje množství pracovních úkonů, které automatizované zařízení pouze doplňují.

Podarí-li se nám realizovat vytyčené programy vědeckotechnického rozvoje našeho národního hospodářství, pak by se již do roku 2000 měl podstatně rozšířit podíl pracovních činností uspokojujících tvůrčí potřeby člověka. S realizací speciálních programů technické přestavby práce se bude snižovat i podíl práce namáhavé a práce monotónní. Zvýší se nároky na rekvalifikaci pracovníků, uskuteční se změny v organizaci práce a budou se kombinovat pracovní funkce. Rychleji a dynamičtěji se tyto změny projeví zejména u mladé generace.

Literatura

- Analýza sociální struktury československé mládeže a prognóza jejího vývoje do roku 2010.* Odbor pro výzkum mládeže ÚFS ČSAV, Praha 1984.
- Člověk—věda—technika.* Praha, Svoboda 1983.
- Dokumenty XVI. sjezdu KSČ.* Praha, Svoboda 1981.
- Faktory sociálního a ekonomického rozvoje pracující mládeže (teoreticko-analytická studie).* Odbor pro výzkum mládeže ÚFS ČSAV, Praha 1984.
- Charvát, F.: *Sociální struktura socialistické společnosti a její vývoj v Československu.* Academia, Praha 1980.
- Kolář, J.: *Koncepce vývoje počtu a struktury pracovních sil v zemědělství do roku 2000.* Brno, ÚRŘP 1982.
- Komárek, V.: *K prognóze struktury čs. ekonomiky.* In: *Prognóza základních tendencí reprodukčního procesu čs. ekonomiky do roku 2000. Díl III., Struktura a VTR.* Praha, EÚ ČSAV 1982.
- Modernizace a rekonstrukce výrobní základny strojírenství a její zajištění výrobní technikou do roku 1990 a 2000.* Praha, VÚSTE 1983.
- Poslušný, M.: *Analýza a problémy dalšího vývoje mobility pracovních zdrojů ve strojírenství.* Praha, VÚSTE 1980.
- Projekce obyvatelstva do roku 2000. ČSSR, ČSR, SSR.* Praha, FSÚ 1980.
- Vilikus, Z.: *Rozvoj kvalifikace dělníků ve strojírenství a hutnictví do roku 1995.* Praha, TES 1984.
- Vitečková, J. — Hudeček, J.: *Začleňování mládeže do pracovního procesu.* Sociologický časopis 1984, č. 5.

Резюме

Я. Гудечек: Перспективы вовлечения молодежи в процесс труда

Изучение вопросов дальнейшего развития в области труда молодого поколения невозможно без исследования процессов во всей социальной структуре общества. Вместе с изменениями в отраслевой структуре народного хозяйства, в профессиональной структуре и структуре образования, в характере и содержании труда, собственно говоря, изменяется и трудовое положение молодого поколения. Из широкой сферы проблем из области молодежи и труда автор обратил внимание, в первую очередь, на прогнозы включения молодежи в трудовой процесс в горизонте 2010 г., на проблемы трудоустройства молодежи в дальнейших периодах в выбранных развивающихся отраслях и на вопросы изменений профессиональной структуры трудящейся молодежи, вызванные воздействием научно-технического развития.

Молодое поколение принимает знаменательное участие в качественных изменениях в сфере труда. Рассмотрение вопросов и прогнозирование дальнейшего развития в этой области необходимо проводить также с количественной точки зрения, т. е. прогнозировать динамику количества рабочей силы. Оказывается, что в будущем двадцать пять лет наибольшее количество молодежи будет вступать в трудовой процесс в период 1990—1995; ежегодно, таким образом, в этот период будет в трудовой процесс вступать примерно 260 тысяч молодых работников в возрасте 16—30 лет. Объективной предпосылкой размещения этой рабочей силы должно быть создание достаточного количества соответствующих рабочих мест.

Значительная часть молодых работников будет вступать в развивающиеся машиностроительные отрасли, ключевые для процессов интенсификации научно-технического развития. Высокие темпы развития общего машиностроения и электротехнической промышленности, однако, не будут возможны без высокого прироста, в первую очередь, квалифицированной рабочей силы.

Наряду с предполагаемыми изменениями в отраслевой структуре народного хозяйства, автор рассматривает вопросы дальнейшей динамики профессиональной структуры трудящейся молодежи. Общественно желательным процессом станет повышение участия трудящейся молодежи в обрабатывающих профессиях в промышленности. Общая динамика профессиональной структуры, в частности, у молодого поколения поведет к приближению характера и содержания труда, главным образом, у высококвалифицированных рабочих и представителей технической интеллигенции. В результате воздействия научно-технического развития будет далее сужаться разрыв между профессиями физического и умственного труда и углубляться различия между квалифицированным и неквалифицированным трудом, причем как относительно потребности в нем, так и его оценки.

В динамике профессиональной структуры молодежи, однако, в значительной мере

отражается субъективный фактор, профессиональная ориентация молодого человека. Автор обращает внимание на некоторые общественно нежелательные явления в профессиональной ориентации, как, напр., недостаточное предпочтение профессий, связанных с физическим трудом в непосредственном производстве, и наоборот, растущий интерес к т. наз. «привлекательным» профессиям в сфере обслуживания. Ряд проблем в профессиональной области будет постепенно решаться расширением удельного веса таких возможностей трудоустройства, рабочих мест, которые смогут предложить творческий труд, труд с возможностью развития, с низким удельным весом тяжелого физического труда и монотонии. Осуществление специальных программ технической перестройки труда в ряде профессий будет необходимым условием создания преобладающего количества таких типов трудовых деятельностей.

Summary

J. Hudeček: Prospects of the Involvement of Youth in the Working Process

Issues of further development in the area of work performed by the young generation cannot be examined without analyzing the processes taking place in the entire social structure of society. Changes in the branch structure of national economy, in the professional and educational structure, and in the character and content of work in fact bring about changes in the working position of the young generation. Within the wide range of problems relating to young people and work, special attention is focussed on the prognoses of the young people's entrance into the working process in the horizon of the year 2010, on problems of the youth's engagement in selected development branches in the following periods, and on issues of transformations in the professional structure of working youth occurring under the impact of scientific and technological development.

The young generation is significantly participating in the qualitative changes under way in the sphere of work. Deliberations about and prognoses of further development in this area must also be developed from the quantitative point of view, which implies the necessity to forecast the quantitative development of labour power. It appears that, within the coming 25 years, most young people will enter into the working process in the period 1990-1995; in this period, about 260 thousand of young workers aged 16-30 years will newly enter into the working process. An inevitable objective precondition of this labour deployment is the creation of a sufficient amount of adequate working positions.

A considerable part of young workers will enter progressive machine-industry branches of key significance for the processes of the intensification of scientific and technological development. However, a high development rate of both general machine-tool industries and electrotechnical industries will scarcely be attainable without a high accretion of qualified labour power.

Beside anticipated changes in the branch structure of national economy, the paper pays attention to issues of the further development of the professional structure of working youth. The growth of the proportion of youth working in processing industry will be a socially desirable process. The general development of the professional structure, especially in the young generation, will lead to the homogenization of the character and content of work, particularly in highly qualified workers and members of the technical intelligentsia. Under the impact of scientific and technological development, the dividing line between manual-work and brainwork professions will tend to narrow down, and the differences between qualified and non-qualified work will increase — both in desirability and in evaluation.

Of course, the subjective factor — i. e. the young man's/woman's professional orientation — is significantly projecting itself in the development of the professional structure of youth. Attention is paid here to some socially undesirable phenomena in the professional orientation — such as, for example, a small preference of professions connected with manual work in immediate production, and, on the other hand, the growing interest in the so-called "attractive" professions in the sphere of services. A number of problems at present prevailing in the professional area will gradually be solved by expanding the proportion of working opportunities, working positions offering creative work, work with development-promoting aspects, with a low share of physical exertion and monotony. The realization of special programmes in the area of the technical reconstruction of work in a number of professions will be a necessary precondition for the creation of a predominant amount of working activities of this type.